

МІЖНАРОДНИЙ РУХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА, ЯК РЕФЛЕКСІЯ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Гуменюк Ю.П. к.е.н., доцент, докторант кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету (Україна)

Гуменюк Ю.П. Міжнародний рух факторів виробництва, як рефлексія формування глобальної економічної системи

В статті розглядаються теоретико-методологічні засади причин та наслідків міжнародного руху факторів виробництва в системі формування глобальної економіки. Розглянуто провідні теорії міжнародної торгівлі з аспекту міжнародної трудової міграції. Помічено, що існуючі теорії міжнародної торгівлі рефлексують, як різниця в продуктивності праці, змушує відсталіші країни спеціалізуватися на діяльності, яку просунутим країнам не вигідно в себе розвивати. Запропонована оригінальна модель міжнародного руху виробничих факторів, в якій міжнародний рух робочої сили розглянутий з двох аспектів: насамперед мейнстрім, якого взаємопов'язаний із зустрічним рухом виробничого капіталу і ним регулюється, та т.з. «втеча умів», яка не передбачає зустрічного руху капіталу і регулюється запитом економічної системи розвинутих країн.

Ключові слова: міжнародна торгівля, фактори виробництва, продуктивність праці, міжнародна трудова міграція, економічна система, інноваційна економіка.

Гуменюк Ю.П. Международное движение факторов производства, как рефлексия формирования глобальной экономической системы

В статье рассматриваются теоретико методологические основы причины и последствия международного движения факторов производства в системе формирования глобальной экономики. Рассмотрены ведущие теории международной торговли с точки зрения международной трудовой миграции. Отмечено, что существующие теории международной торговли отражают, как разница в производительности труда не оставляет альтернативы менее развитым странам, как сосредоточится на деятельности, которую более развитым не выгодно у себя, развивать. Предложена оригинальная модель международного движения факторов производства, в которой международное движение рабочей силы рассмотрен с двух аспектов: во-первых мейнстрим которого связан с встречным движением промышленного капитала и которым он регулируется и так называемое «бегство умов», которая не нуждается во встречном движении капитала и регулируется спросом экономической системы развитых стран.

Ключевые слова: международная торговля, факторы производства, производительность труда, международная трудовая миграция, экономическая система, инновационная экономика.

Humeniuk Yu. International the movement of factors of production, as a reflection of the global economic system

The article discusses theoretic-methodological fundamentals of the causes and consequences of the international movement of factors of production in the system of the formation of the global economy. The leading theory of international trade from the aspect of international labour migration. The model of the international movement of production factors.

The article discusses theoretic-methodological fundamentals of the causes and consequences of the international movement of factors of production in the system of the formation of the global economy. The leading theory of international trade from the aspect of international labor migration. Observed that existing theories international trade reflektion as the difference in productivity makes EM to specialize in activities that DM is not beneficial in themselves, develop. Proposed by the original model of the international movement of production factors, which the international movement of labour considere dwith two aspects: first of all mainstream, which is connected with two-way industrial capital and it regulated, and the so-called "escape drain", which does not provide for oncoming traffic capital and is subject to the request of the economic system of developed countries.

Keywords: international trade, factors of production, labour productivity, international labor migration, economic system, innovative economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нинішня стадія розвитку світової економіки характеризується підвищенням ступеню глобалізації, який проявляється в посиленні інтеграції національних виробничих систем та національних ринків до глобальної економічної системи, як світогосподарської системи, в якій національні процеси виробництва, обміну і споживання товарів та послуг втрачають свою автономність. Так основою формування глобальної економічної системи є людина, яка визначає рівень розвитку засобів виробництва, види залучених до виробництва сил природи, формує тип виробничих відносин та інституціональне середовище їх перебігу. Разом із тим, в експертному середовищі визнається, що спільного й універсального визначення наукової категорії економічної системи наразі немає, оскільки надзвичайно складно вербально охопити зміст буття в палітрі його проявів стосовно господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спільним для сновних теорій глобальної економічної системи [3; 5; 8; 10; 11; 19; 20; 21] є візія неоднорідності світу, яку з аспекту потенціалу міжнародної трудової міграції найбільш адаптовано тлумачать неоеволюціоністи Р. Пребіш, А. Франк, І. Валерстайн, А. Фробель, У. Ростов, Д. Белл та Б. Гаврилишин. Водночас й зазначені теорії, з позицій відстеження причин та наслідків трудової міграції для формування системи глобальної економіки, не позбавлені дискусійних положень.

Цілі статті. Метою написання статті є визначення ефективного вектору міжнародного руху робочої сили та започаткування на цій основі стратегії економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний рух факторів виробництва з аспекту розвитку глобальної економіки підпорядковується тим самим законам, що й рух товарів, оскільки їх доцільно розглядати як специфічні товари, за допомогою яких виготовляються споживчі товари. П. Крутман переконаний, що міжнародний рух факторів виробництва найкраще з'ясувати розглядаючи зміни, які відбуваються в економічно роз'єднаному світі після встановлення міжнародних економічних відносин. Фундаментальною сутністю простої моделі переміщення факторів є усвідомлення того, що з економічного аспекту торгівля ними за причинами та наслідками подібна на торгівлю товарами [7, С.145-149].

Теорії міжнародної торгівлі розглядають її між країнами за умови повного використання рівноцінних факторів виробництва, підприємцям яких є що запропонувати одні одним на паритетних основах. Разом із тим, загальним показником працедефіцитного, збалансованого та праценадлишкового ринків праці є коефіцієнти навантаження тих, хто шукає роботу на одне вакантне робоче місце, який розраховується як відношення кількості безробітних до вакантних робочих місць в країні [2]. Тобто, ринок праці вважається збалансованим, коли виробничі фактори, що є в розпорядженні суспільства використовуються повністю. Оскільки сукупна пропозиція робочих місць економічної системи є границею її виробничих можливостей, то частка безробітних, може скласти орієнтир її ефективності. Адекватність такого орієнтира реальної ситуації на ринку праці насамперед залежить від соціальної політики держави. Дану застанову доцільно враховувати досліджуючи причини існування безробіття за значних інкамінгових потоків некваліфікованої робочої сили.

Разом із тим, економічні причини та наслідки міжнародної торгівлі товарами покояться в площині вигод для країни, персоніфікованими носіями яких є власники товарів, які зі свого боку, виготовляє робоча сила, що отримує різну винагороду залежно від МПП, що є квінтесенцією факторозабезпеченості. І якщо для національної економіки в цілому вигоди простежуються через складний аналітичний науково-дослідницький апарат, то конкретний мігрант, як власник людського капіталу, бажає застосувати його в тій країні, де вигоди очевидними будуть й для нього.

Теорії міжнародної торгівлі рефлексують, як різниця в продуктивності праці, змушує відсталіші країни спеціалізуватися на

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

діяльності, яку просунутим країнам не вигідно в себе розвивати. Попит на працю є похідним попитом, який викликається попитом на товари, що нею виготовляються і від того як змінюється їх ціна коливається внутрішній попит на робочу силу. Зростання заробітної плати призводить до перемищення виробництва (робочих місць) за кордон, де вартість робочої сили менша (даунсайзинг), в результаті вітчизняні робітники змушені будуть шукати принципово інші робочі місця, що породить структурне безробіття, яке в часі триває переважно довше за фрикційне. Тобто, хоча міжнародна торгівля вигідна для країни в цілому, в короткостроковому періоді вона може завдати шкоди певним групам економічно активного населення.

В теорії факторних пропорцій (Е. Хекшер, Б. Олін) приймається, що інтенсивність використання факторів залежить не від величини їх затрат на одиницю продукції, а від їх співвідношення у виробничій функції. Оскільки торгівля веде до вирівнювання відносних цін, їх зміна справляє визначальний вплив на розподіл доходів між секторами економіки. За логікою вчених працевлаштована країна дозволяє користуватися іноземцям частиною своїх надлишкових трудових ресурсів проте не шляхом їх еміграції, а в результаті обміну вітчизняних товарів, які виготовляються із значним залученням трудових ресурсів на капітаоемні товари, що рівнозначно трудовій еміграції [16]

За всієї простоти та чіткості моделі вона має одну суттєву ваду – жодного вирівнювання цін в глобальній економічній системі на виробничі фактори не відбувається. Б. Олін писав, що некваліфіковані робітники в одній галузі іноді будуть отримувати значно більше за таких же некваліфікованих робітників працевлаштованих у іншій, що вчений трактував як економічні перешкоди [16]. Такий стан також можна трактувати як ефект поширення доходу, внутрігалузеву солідарність робочої сили, як наслідок застосування високопродуктивного капіталу, що згодом проявилось й в макроекономічному масштабі.

Разом із тим, і Е. Хекшер і Б. Олін кожен окремо вказували на тотожність виробничих функцій, як основне припущення за побудови моделі факторних пропорцій, тобто оцінювалися однорівневі країни. Таким чином, спроба застосувати теорію Хекшера-Оліна для визначення відносних пропорцій між факторами виробництва виходячи з існуючої структури торгівлі у випадку коли стан попиту в торгуючих країнах суттєво відрізняється не принесе очікуваного результату. Разом із тим, важливим для запропонованого дослідження є припущення Е. Хекшера про те, що різниця в ціні на працю, яка викликана зокрема відмінностями в рівнях технологій є причиною, що породжує міжнародний рух робочої сили [12http://www.seinstitute.ru/Files/Veh6-09_Heckscher.pdf]. Іншими словами, рівень технології є наслідком насиченості національної економіки об'єктивованим культурним капіталом, який приводиться у функціональний стан інкорпорованим в особі адекватним культурним капіталом. Тобто зростання частки наукової компоненти в культурному капіталі нації (інкорпорованому та об'єктивованому) потребує додаткових інвестицій прибуток від яких розподіляється асиметрично, зростаючи мірою НТП для тримачів інкорпорованого культурного капіталу, які за суттю стають символічними власниками й об'єктивованого. Разом із тим міжнародна торгівля не дає жодних гарантій стосовно способу розподілу доходу тому вільна торгівля в поєднанні з цілеспрямованим розподілом доходу стає найкращою економічною політикою держави.

Тобто залежно від стратегій розвитку країни дохід нації може перерозподілятися на досягнення різних цілей: від майнового розшарування суспільства та слабого внутрішнього ринку до т. з. суспільства добробуту з потужним ринком, який перманентно динамізує мультиплікатор видатків населення. Самі собою відмінності в рівнях технологій навряд чи мотивуватимуть індивіда до зміни країни працевлаштування це швидше опосередкований чинник, що увібрив відносини чіткої відповідності якостей сукупності робочих місць та робочої сили суспільства. Коли ж існує торгівля між різнорівневими країнами, то галузь в якій країна нижчого рівня має відносні переваги стає для неї об'єктом виробничої спеціалізації, а в розвинутішій країні така діяльність через даунсайзинг взагалі ліквідується. Тобто навіть за умови володіння робочою силою менш розвинутої країни однаковим рівнем кваліфікації з робочою силою більш розвинутої, робітники не мають змоги запропонувати у ній свою здатність до праці.

Згідно теорії технологічного розриву М. Познера експорт здійснює країна, яка володіє технологічною перевагою та вищим рівнем заробітної плати. Так з виникненням експорту нового товару технологічні інновації домінують і витрати на заробітну плату відіграють підпорядковану роль. Проте після завершення технологічної емуляції країною імпортером відмінності у рівнях оплати послуг робочої сили починають відігравати визначальну роль у напрямках міжкраїнних торгових потоків, які рухаються від країн із нижчими заробітками до країн із вищими. З огляду на те, що з впровадженням інновацій країни з високими витратами на робочу силу другий етап зовнішньої торгівлі можуть пропускатися [18, Р. 323–341]

Водночас М. Портер зазначає, що присутність збалансованої кількості високооплачуваної робочої сили в її професійній структурі є чинником, що сприяє інноваційним проривам [17]. Що зяовує сприяння інноваційних економік імміграції висококваліфікованої робочої сили. Тракування тривалості торгівлі між країнами через передачу технологій також дає гіпотеза продуктового циклу Р. Вернона [4], а її розгляд з аспекту міжнародного ринку праці дає розуміння того, як пролонгація використання технологій загальмовує розвиток систем освіти країн реципієнтів ПІІ.

Р. Мандел в [15, Р. 321-335.] обґрунтував, що збільшення торговельних бар'єрів стимулює міжнародний рух факторів виробництва і навпаки збільшення кількості обмежень їх міжкраїнних переміщень сприяє розвитку торгівлі. Таким чином за для досягнення ефективності в глобальній економічній системі не має суттєвої різниці чи відбувається рух факторів між країнами чи вони обмінюються товарами. Він зазначав, що допоки триває торгівля, мусить існувати різниця між цінами в торгуючих країнах, а отже й різниця в граничній продуктивності, яка робить доцільним імпорт капіталу. Граничні продукти визначаються не загальним співвідношенням капіталу та робочої сили в країні, а їх відношенням у кожній галузі. Р. Манделл вказував на важливість прямих інвестицій у діяльність, якій властива зовнішня економія від масштабу, в результаті чого виробничий капітал поступає до капіталодефіцитної країни в більших обсягах ніж за інших обставин, а його гранична продуктивність зривуватиметься не так швидко. Нова рівновага встановиться за вищої продуктивності праці і тоді дохідність факторів залежатиме не лише від їх співвідношення, але від загального обсягу продукції, що йде на експорт і в країні зростає реальна заробітна плата. Таким чином введення тарифу безумовно стане вигідним для країни.

Якщо, виробничий капітал найменшої продуктивності для країни високого рівня в результаті даунсайзингу опиняється в країні, для якої він є найбільш продуктивним сукупна продуктивність праці в них веде себе у різний спосіб (рис. 1).

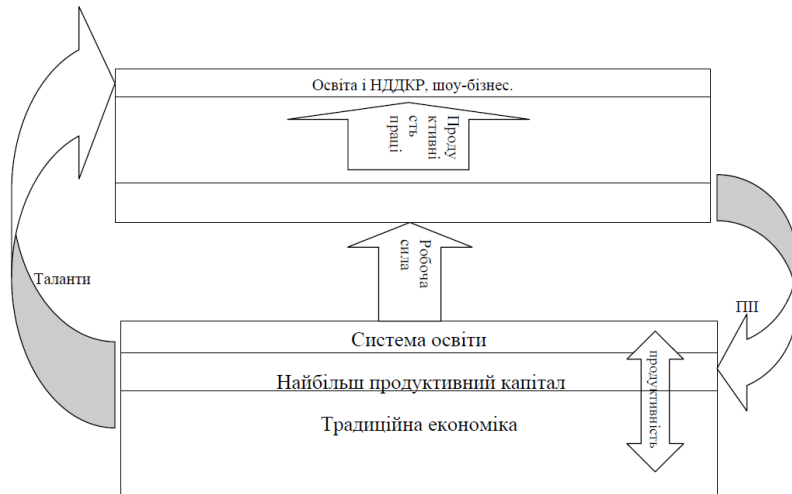
Для розвинутої країни виведення «баластової діяльності», означатиме її якісне зростання, що підніме доходи кваліфікованої робочої сили, для країни, що розвивається вища продуктивність імпортованих робочих місць делегується національній економіці, що понизить вартість робочої сили в експортованій галузі, проте призведе до зростання загального рівня зарплат в країні.

В країні реципієнті ПІІ також підвищиться освітній рівень і національні отримувачі послуг просунутої освітньої системи знову зможуть претендувати на працевлаштування в найменш продуктивних сферах економіки розвинутої країни. І лише отримавши кваліфікацію в розвинутій країні громадяни менш розвинутої матимуть підстави обійняти високопродуктивне робоче місце в розвинутій країні. Так потрапляючи на ринок праці країни-реципієнта мігранти сприяють зниженню продуктивності праці, натомість з їх від'їздом ефективність національної економіки батьківщини зростає проте не а абсолютному а у відносному виразах.

Зміст поняття «втеча умів» вивозився і нині «уми» переважно не тікають, а їх, іноді ще до моменту переходу в стан робочої сили, «всмоктусь» пропозицією кращих побутових умов система освіти, НДДКР та сфера шоу-бізнесу розвинутих країн. К. Калхун вважає вміння США залучати кращі інтелектуальні кадри зі всього світу запорукою потужності країни та її світового домінування. Вирішуючи в такий спосіб спільну проблему створення нового покоління інтелектуалів США, одночасно ускладнюють її для решти країн світу. Вчений зазначає, що такого роду політика стає можливою лише завдяки вмінню добре інтегрувати іноземних інтелектуалів, яких «приймають в країні як у себе вдома», у свої поля [1].

Що дає підстави розглядати міжнародний рух робочої сили з двох аспектів: насамперед менйстрім, якого взаємопов'язаний із зустрічним рухом виробничого капіталу і ним регулюється, та т.з. «втеча умів», яка не передбачає зустрічного руху капіталу і регулюється запитом економічної системи розвинутих країн.

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

Рисунок 1 Міжнародний рух факторів виробництва.

В своїй роботі [13] Е. Хелпман приділяє особливу увагу відмінностям у відносній забезпеченості країн виробничими факторами як однієї з причин, яка обумовлює відмінності у їхній відносній вартості. Вчений переконаний, що причиною виникнення ТНК стала можливість використання компанією за кордоном т. з. специфічного активу фірми до якого він залічив менеджмент, оптову торгівлю та НДДКР із створення відповідного продукту. В результаті торгівельного обміну, який виникає внаслідок різного забезпечення країн факторами виробництва, країна, що володіє в більшій мірі специфічними активами має, завдяки ТНК, змогу обмінювати їх «незримі» послуги на «однорідний» реальний товар. Тобто результати висококваліфікованої праці, що створює специфічний актив (власне створює, а не перетворює ресурси дані людині природою) обмінюються на результати праці нижчої кваліфікації, до того ж значно чисельнішої, отримані в результаті переробки природних ресурсів. Що через надання можливості працювати кваліфікованій робочій силі країни-реципієнта ППІ значною мірою зменшує еміграцію її населення через економічні причини.

В спосіб створення транснаціональних компаній бізнес країн краще забезпечених специфічними активами уникає ескалації соціального напруження на батьківщині через винаймання іноземців та проблем на ринку житлової нерухомості, які б створили іммігранти не маючи відповідних заощаджень. Визнання Е. Хелпманом того, що частка внутрішньої торгівлі зростає залежно від збільшення різниці у відносній забезпеченості країн факторами виробництва дає підстави розглядати граничні продукти факторів з аспекту їх вартісної гнучкості. Якщо ТНК, як глобалізовані власники робочих місць через перенесення виробництва намагаються їх дорожче продати у капіталодefіцитній країні доцільно розглядати робочу силу з працenaдлишкових країн, як глобалізованого покупця робочих місць в капіталонадлишкових країнах де їх вартість є меншою, або навпаки вище цінується робоча сила.

Висновки та рекомендації. Таким чином якщо мобільність капіталу це — ступінь свободи, з якою капітали переміщуються з країни в країну під впливом зміни процентних ставок [6], то мобільність робочої сили також було би доцільним вважати мірою свободи з якою економічноактивне населення переїзжає з країни в країну під впливом різниці у величині заробітної плати. О. Ступницький в [9, С.14] зазначає, якщо міграція, як частина ризиків прибутку на національному рівні створює ризик для стратегії диверсифікації або заходів щодо надання доступу капіталу для продуктивних інвестицій, необхідно застосувати втручання, як засіб «лікування» нецивілізованості національних ринків праці та капіталу. Однак дослідження такого роду в світі майже не проводилися [курсив наш — Ю.П.]

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

- Америка должна стать нормальной страной / Российская газета № 3986 от 2 февраля 2006 г. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.rg.ru/2006/02/02/politolog-usa.html>
- Аналіз співвідношення попиту підприємств на робочі послуги та їх пропозиції на ринку праці. [Електронний ресурс] // Режим доступа: www.kneu.dp.ua/.../0/UPER_6.601_MPV_3.pdf
- Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем./Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко.—М.: Прогресс, 1990.—808 с.
- Вернон Р. Гипотеза продуктового цикла в новом международном окружении. / Р. Вернон [Электронный ресурс] // Режим доступа: www.seinstitute.ru/Files/Veh6-32_Vernon.pdf
- Гаврилишин Б. Дорогоговкази в майбутнє: До ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубу. / Богдан Гаврилишин - К.: Основи, 1993.- 238 с. (перше видання українською мовою - К.: Наук. думка, 1990.- 208 с.).
- Гроші та кредит: Навчальний посібник Алексеев І. Б., Колісник М. К. — К.: Знання, 2009. — 253 с.
- Кругман П.Р. Международная экономика. Теория и политика. / Кругман П.Р., Обстельд М. Ученик для вузов/пер. с англ. под. ред. В.П.Колесова, М.В.Кулакова. — М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ. — 1997. — 779 с.
- Основи економічної науки: курс лекцій/ В.С.Савчук, О.О.Беляєв, К.Т.Кривенко та ін.; За ред. В.С.Савчука, О.О.Беляєва, К.Т.Кривенка - К.: КНЕУ, 2010 - 372 с.
- Ступницький О.І. Міжнародна міграція робочої сили та механізми її регулювання. Підручник. — К., 2008. — 272 с.
- Теория международной торговли. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://mrovaya-eko-ru.1gb.ru/megdunarodny-torgovlya-1.shtml>
- Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. — N.Y.: Basic Books, 1973,
- Heckscher-Ohlin trade theory // Eli F. Heckscher and Bertil Ohlin; translated, edited, and introduced by Harry Flam and M. June Flanders. Cambridge, Mass: MIT Press, 1991.
- Helpman E. A Simple Theory of International Trade with Multinational Corporations // The Journal of Political Economy. 1984. Vol. 92. No. 3. Jun. P.451-471.
- Krugman P. R. Increasing returns, monopolistic competition, and International trade // Journal of International Economics. 1979. 9. P. 469-479.
- Mundell R. A. International Trade and Factor Mobility // The American Economic Review. 1957. Vol. 47. No. 3. Jun. P.321-335.
- Ohlin B. Interregional and International Trade. Cambridge: Harvard University Press, 1933.
- Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. — New York: The Free Press, 1985 (2nd ed. — New York: Free Press, 1998. — 592 p.
- Posner M. V. Technical Change and International Trade / M. Posner // Oxford Economic Papers. — 1961. — Vol. 13, 3 —P. 323–341
- Prebisch Raúl, “Commercial Policy in the Underdeveloped Countries” American Economic Review 49 (May 1959): 251–273
- Rostow Walt W. Politics and the Stages of Growth. Cambridge; At the University Press, P. 410, 1971.
- Wallerstein I.. World-Systems Analysis // Social Theory Today/ Ed.by A.Giddens & J.H.Turner.- Cambridge: Polity Press,1987, - P.309 - 324.